Барыа дойдулар пролетарийдара, холбоҕуҥ!

САХА ОЛОХ

ХАҺЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 76 (7149) ● 1991 сыл. Бэс ыйын 25 күнэ. Оптуорунньук ● Сыната 8 харчы

Сайылыктартан мустаннар

Бэс ыйын 19 күнүгэр Хайахсыкка Балыттыма сайылыгар Эрилик Эристиин аатынан совхоз барыа 15 сайылыктарыгар үлэлиир ыанньыксыттар, ньирэй көрөөччүлэр, сүбан сүөһү бостууктара мунуннулар.

—Саха киһитигэр сайын кэлиитэ бинр туспа үөрүү, ордук сайылыкка тахсыы оҕо аймахха, улахан да дьоҥҥо умнуллубат балаҕа түгэннэн буолар. Бүгүн эйиги, үрүҥ илгэ уустара, күөх сайын кэрэ дуоллуугар сыныьана, үлэрит-хамнаскыт туһунан ирэ-хоро кэпсэтэ-ипсэтэ түмүстүгүт. Кэлин сылларгa сайын аайы баччаларга Сүөсүһүт күнэ ыытыллар, аны мантан ыла иннинэ диэбэккэ, Ыанньыксыт ыһыаҕа диэн уларытан аатыаҕын,— диир бэйэтин ҕылтас киирии тылыгар совхоз парткомун секретара С. И. Никитин.

Аастыт ыарахан кыстык түмүктэрин, оҕуоха, үлэҕэ ситиһиилэри сэргэ, хаалыылаах да өрүттэри аһаҕастык сырдатан совхоз ыыстабыйай зоотехника С. И. Сергеев оҥорбут дакылаатын ыһыах дьоно сэҥээрэ, ылына иликтилэр.

—Кэлин, икки-үс сылтан бэттэх, ыанньык сайылыктар аҥардара ынахтарын күнүс иккитэ ыыр үгэстэрэ үөскээтэ, дьиэнэр, бу хаһан да табыллыбат быһыы, Кыстык ыйдарыгар от-мас кырыымчыгар сөптөөх кыһалҕаны көрсөбүт, саатар, күөх сайын быйаҥар, ынаҕы тото-хана мэччитэн туран, үстүүтэ ыаныс. Урут эйиги ийэлэргит, эдьиийдэргит оннооҕор күнүгэ ыыҥа үөрүүтүгэ ыыр этилэр. Мэччирэҥ ыйдарыгар сыллааҥы үүт былаанын 60—65 бырыыанын ылар соруту туруоруман үлэлээбит,—диир кыаабынан зоотехник. Дылаат сүаньүнэн сүөсүйүүтүгэр, отделение специалистара тыл эттилэр. Итиннэ барыа түмсүбүчэ бэйэлэриҥ ыһыахтарыын күн мэччирэҥ ыйдарыгар биирдии ыанар ынах ахсыттан 900 кг үүтү ыырга, итиннэ совхоз үрдүнэн 15110 центнер үүтү ыаан, 12726 центнер үүтү государствоҕа туттараарга, ньирэйи 80, ыччат сүөлүүү 90 кг төлөйүтэргэ уураах ылыннылар.

Кыстыҥ ыйдарын тумүгүнэн үлэ бастыҥ колдективатырыгар, биирдиилээн үлэһиттэргэ тыа хаһаайыстыбатын профсоюһун райкомун уонна совхоз Бочуотунай грамоталара, харчыран бириэмийэ, Лена остуолбаларыгар күүлэйдиир путевкалар туттарыллыннылар.

Ыанньыксыт ыһыаҕын кыттыылаахтарыгар анаан истиг, ыһырэх ырыалаахтойуктаах концерт көрдөрүлүннэ, сүүйүүлэрдээх лотерея биллэтэ атыыланан оонньоонно. Үрүҥ илгэни үрүлүтээччилэр, эти дэлэтээччилэр түһүлгэлээн олороҥ сахалыы сиэриттэн эмис эти сиэтилэр, сөрүүн сүөгэйи, ыыппыыбыт кымыһы истилэр, ырааҕ-чугас сонуннарын, саҥааларын атастастылар. Сахалыы оонньуулары тэрийдилэр, оҕуокайдаатылар. Итиҥ курдук Балыттыма сайылыкка ыытыллыбыт Ыанньыксыт ыһыаҕар фермалар үлэһиттэрэ улаханнык астына, дуоһуйа сыныьаннылар. Кинилэр биир дойдулаахтара саха биллиилээх суруйааччыта Эрилик Эристиин төрөөбүтэ 100 сылын туолар юбилейын үлэрэ көрдөөн, ситиһиилэрдээх көрсөр ыһыах күүрэннэхэ, көхтөөх үлэҕэ турунарга бигэ саҥаалары чиҥэтэн үүттүгэннэх сайылыктарыгар тарҕастылар.

«СО» корр.

ДОҔОТТОРДУУН БИИРГЭ ТҮМСЭН

Оройуон ыһыаҕыттан репортаж

Бэс ыйын 21 күнэ. «Чурапчы» совхоз киниигэр Уйун Күөлгэ оройуон ыһыаҕар барыа нэһилиэктэртэн дьон-сэргэ мустан доҕордуу икки оройуон—Нерюҥгри уонна Чурапчы—бииргэ шефтэһэн үлэлээбиттэрэ уонна Нерюҥгри куорат төрүттэммитэ 15 сыла туолуутугар аналлаах культура уонна спорт бырааһынныыгын—ыһыах бастакы күүн аҥыы буолла.

Хаҥсаҕай, сахалыы илин-атах оонньуулара сарсыардаттан ыытыллан, ыһыах кыттыылаахтара хайыы-сах олохторун түһүлгэлии булан сэлэлии олордулар.

Оруобуна күн ортото. 12 чаас. Нерюҥгри уонна Чурапчы делегациялара музыка доҕуһуоллаах стадион ортотугар тэҥнэ үөскээн хааман киирэллэр.

—Сар-дойду торбо күөрүүнэн силигилээбит кэрэ кэмнэ кытта ыһыах бырааһынныытын үөрүүтэ-көтүүтэ тиийэн кэллэ. Былыр-былыргыттан саха норуота күөх сайын кэлиитин аймах-билэ дьонун ыҥыран, ыһыах ыһан үөрүүнү-көтүүнү тэрийэр үгэстээх. Оройуон быйылгы юбилейнай ыһыаҕа «Сиэрпэ уонна Өтүйэ» доҕордоһууларын туоналыгар кубулуйбута, Нерюҥгри куорат төрүттэммитэ 15 сылыгар анаан, Биһиги ыһыахпытыгар шефтээх Нерюҥгри куораппыт улахан спортивнай, культурнай, деловой 72 киһилээх делегацията кыттыыны ылар. Нерюҥгри куорат Чурапчыттан төһө да 110 кэстээх ыраах сыттар, доҕордоһуу тыына чугаһаатар, сылаас амарах сыһыаны үөскэтэр,—диир райсовет председателэ М. Н. Сибиряков ыһыаҕы аҕыы уоруулээх мунүүтэтигар. Итиннэ салгыы киниг: «Чурапчы олохтоохторугар, эйиэхэ, бүгүҥҥү уоруулээх күнүгэ олоҕу тускуллуур сүбэлэри биэриахпын баҕардым—ыарахан кэмнэр дьыллар үүнүлэр, Бэйэбитин бэйэбит хааччынар кыымыт тирэҕэ кэллэ. Бу мүлчүрүгэннэх кэмнэ туугу оноруохха нааданый? Ыал барыта төһө ыаллардыынан эдэх сүөһүнү ниттиэ наада. Саханы саас-үйэ тухары ынах сүөһү ниппитэ-аһаппыта. Ол иһин даҕаны сири түгэтэн эрэбит, ону көдьүүстээхтик туһаныҥ. Совхоз даҕаны, биирдиилээн ыаллар даҕаны сири бурдугу күүсэ ыһыг, ол биһигини хорҕуйуттан оруһуйуе. Күнду бинр дойдулаахтарым, совхоз рабочайдара, специалистара, Чурапчы оройуонун олохтоохторо, быйыл сайын от үлэтигэр эмтиннайдык кыттан, оройуон сүөһүтэ барыта дэлэччи сыл тахсар отуун оттуурга ыһыах кэннитэн турунуоххайыҥ. Аны биирдэ ардах түстэҕинэ, орто дьыл кэлиаҕэ. От ыйын 5 күнүттан бука барыа окко турукуоххайыҥ. Күнду күүгүүлээх ыалдьыттарбыт, культура, спорт ыһыаҕар дуоһуйа сыныьаныҥ, астына аһааҥ, оонньууну оройуттан, көрү көҕүлүттэн түгүҥ. Бүгүн—ылбархай ырыалаахтар, хомоҕой хоһоонноохтор, этиэн хомустаахтар бырааһынныыктара. Бүгүн — күүстээхтэр, сымсалар, быһыйдар бырааһынныыктара. Чурапчы—Нерюҥгри тулхадыйбат доҕордоһуутугар уруй-айхал тылларын этэн туран, культура уонна спорт бырааһынныыгын былааҕын көтөҕөргө көрдөһөбүн»,—диир.

Бүгүнүү бырааһынныык аалай ыйыл былааҕын кэй салгыыга күөрэччи көтөҕөр чэс биир дойдулаахпытыгар олимпийскай оонньуулар, аан дойду чемпионуттар П. П. Пинигиниэ, народнай депутаттар Нерюҥгри куораттааҕы Советтарын культураҕа отделын сэбиэдиссэйиэгэр Саха ССР культуратын үтүөлээх үлэһитигэр Н. В. Толкачевка, Чульманнааҕы 49 №-дээх муостаны тутар этэрээт начальнигар А. В. Ягодаҕа тиэхэр. Ити кэнниттэн ыһыахха мустубут дьону эҕэрдэлээн народнай депутаттар Нерюҥгри куораттааҕы Советтарын председателин бастакы солбуйаччы А. Д. Мисиков тыл этэр.

—Күнду Чурапчы дьоннноро, ким курдук Чурапчы Нерюҥгрины кытта биирдэ шефтэһэн үлэлээбитэ 14 сыл буолла. Бу кэм устата үлэҕэ-хамнаска, культураҕа уонна спорта хардарыта доҕордуу сибээһи тутуһан тиийэн кэллибит. Сиэрпэ уонна Өтүйэ символическай доҕордоһуулара туругурдун!

Ыһыахха икки оройуон холбоһуктаах концертара дьон болҕомтотун тарта. Биһиги урукхуттан бастакы «Реверанс» бальнай, «Северяночка» үнкүү ансамбларбыт толорбут нуемэрдэрэ биирэнилэр. Оттон РСФСР үтүөлээх артиһа Ф. Ф. Потапов салайар Нерюҥгриттааҕы куукула театра ныраччаан көрөөччүлэргэ саҥа сонун спектаклы кэһии аҕалбыт.

Сылаатнар ыһыаҕы тэрийэн ыытыыга эйиэхэтээхтик ылсыһан үлэлээбиттэриҥ бэлиэтиэххэ наада. Ол курдук, делегациялар, нэһилиэктэр спортивнай хамаандалара түһэр сирдэриттэн ыла саҕалаан түһүлгэ оноһуутугар тиийэ улахан үлэ барбыт. Оттон эт, ыамыс чаҥыннан этэр буоллахха, ыһыахха кэлбит биирдии киһи маннатыҥ туһугар ыыталлан бэлэмнэбиттэр. Ыһыах саҕаланыаҕыттан олохтоохтор хорчуопканы тэрийбиттэрэ, ас-үөл, утах далэйэ, ис миниигэр тиийэ баара сахалыы, ыалдьытымсах эбиттэрин кэрэхилиир. Киэһэтин оройуон рок-болохтоно концертаатылар. Оҕуокай дьиэрэйдэ, эйиэхэй эйэҕэрэ.

Дьэ ити курдук Чурапчы олохтоохторо, күнү ыалдьыттарбыт Саха сирин самаан күөх сайыныгар Чурапчы сирин чэл күөх кырсытар, сардаҥалаах сырдык күнүн сылааһыгар бигэтэн, ыымыс ыһан, ырыа ыллаан, тойук туойан, оҕуокай оонньоон Саха сирин үрдүнэн олохтоммут ыһыах күнүн ороҕэйдээхтик атаардылар.

РАЙСОВЕТ ПРЕЗИДИУМУГАР

Райсовет президиумун уочараттаах мунньаҕа буолла. «Сэрэн сылларыгар көҥүүгэ сылдьыыбыт дьон испиһэтин бэрээдэгин бигэргэтии» туһунан боппуруоска комиссия председателэ **С. А. Собакин** информацията истилиннэ.

Боппуруос судургута суох. Көҥүүгэ сылдьыбыттар испиһэктэрэ хамсыы, эбиллэ турар, Оройуон тас өрүгэр олороччулартан бу дьаһалы кэмигэр истибэтэхтэр аҕыйаҕа суохтар. Холобур, аҕыйах хонуктааҕыта Уус-Майаттан, Якутскайтан кэлэн саҥа уҥуоҕа ылыллыбыттар. Онон испиһэк бүтэһиктээхтик чуолкайданыа өссө да ыраах. Иккиниэн, көҥүүгэ сылдьыбыттыын аҕыллар дьону быһарыыга, чуолкайдаһыыга кыаҕа уустуктар баалар. Көҥүүгэ баран иһэн Якутскайга, атын да оройуоннарга хаалбыт эбэтэр эмиэ ити кэмнэргэ оройуон тас өрүгэр үлэлии сылдьан, холобур, 1942 сылларааҕы комсомол ыгырыытынан, путевкатынан үлэ фронтуар балык буолдутар Якутскай куораттан, атын да сирдэртэн тиийэлэбит биир дойдулаахтарбыттыгар, көҥүүгэ барбыттар дойдуларыгар аймах-билэ дьоннорутар хааллартаабыт оҕолоруттан испиһэккэ киллэрэргэ көрдөһүү аҕыйаҕа суох. Кэннинэ этиллибит бу үс балаһыанньаҕа сайабылыанньалары анаастыыр туһунан быһаарыы ылылынна. Ол аҕыйаҕа сылдьан баран топнон кэлэн балык буолдутар кыттыспыт дьоҥҥо эмиэ сыһыаннаах. Оттон көҥүү испиһэгэр билигин Якутскайга кырдьаҕастар дьиэлэригэр олорор 6 киһи уонна көҥүү туһунан Саха ССР Министрдэрин Советын уураах тахсыбытын кэннэ, ол эбэтэр 1991 сыл кулун тутар ыйтан кэлин, өлбүт дьон испиһэккэ киллэриллэллэрэ сиэрдэбинэн аҕыллыннар.

Министрдэр Советтаалыы уураах тахсыбыт дьон оннооҕор сылдьыбыт хас биирдии сыллара икки сылынан аҕыллар. Бу уураахха көҥүү сыллара 1942 — 1947 сс. диэн чопчу ыйыллар. Оттон, холобур, оччолорго көҥүүгэ барбыттары төттөрү дойдуларыгар аҕалар туһунан дьаһалы кэлиҥ истэн, 300 чэкэ киһи дойдуларын 1948 сылларааҕа булбуттар. Бу дьон үлэ киинэ-скэтигэр ити сылларын киллэртэрэргэ көрдөспүттэр.

Президиум билигин баар 1566 киһиэн көҥүү испиһэгин сүрүннэн бигэргэтэргэ, төрүт оҥостороо быһаарда итиннэ хас биирдиилэриҥэр биир бириэмэлээх 4 тыһ. солк. харчынан компенсацияны быста, барыларыгар анал дастабырыанньаны туттарарга уураахтаата. Испиһэги 1992 сыл кулун тутар 1 күнүгэр диэри бүтэһиктээхтик чуолкайдаан тиийэргэ комиссиҥа сорудах тиэдилиннэ. Ити болҕох кэннитэн сайабылыанньалары ылыыны тохтоторго сүбэлиннэ.

Президиум көрүүтүгэр оройуокка анал сир фондатын үөскэтии уонна онтон сельсоветтар дьаһалларыгар сири анаабын туһунан боппуруоһу оройуон сир реформатыгар уонна сир ресурсаларыгар государственнай комитетын председателэ **Н. Г. Михайлов** киллэрдэ. Манна, сүрүннэн, Чакыр Хатылы, Сылан, Кытаанах уонна Хадаар сельсоветтарыгар сир фондатын үөскэтии туһунан кэпсэтии буолла.

Туһаанньах матырыйаалларга олоҕуран, бу нэһилиэктэртэн оройуон сирин фондатыгар барыта 14690,4 гектар сири ылларга быһаарылынна. Ол иһиттэн совхозтар урут туһана сылдьыбыт сирдэриттэн 7268 гектары, Итиннэ 3223,1 гектара оттоҥор ходуһа, 3259,9 гектара мэччирэҥ. Онон ааҕардас «Чурапчы» совхоз урут бас билэр тыа хаһаайыстыбан ыай сирдэриттэн 2858,3 гектар оройуон Советыгар бэриллиннэ. Ити курдук «Мыҥдаҕаайы» совхоз урут өр сылларга туһанарга бэриллибит Амма уҥуорду сирдэриттэн эмиэ 3005 гектар сири ылылынна. Государственнай уонна общуур хаһаайыстыбата бас билэр сирдэриттэн 4422,4 гектар сир фондата үөскэтиллиннэ. Дьэ итиннэ үөһэ аатаммыт сельсоветтар дьаһалларыгар 3940,5 гектар көҥүллэннэ. 7749,9 гектар оройуон сирин фондатыгар хаалларылынна.

Кэпсэтиилэр өйдөөтөххө, сорох сельсоветтарга ити учаастактар ааныыны толуйбаттар. Холобур, Хатылы сельсоветта дьаһайыахтаах 479 гектар сирэ 600-чэкэ сылгылаах, сүөһүлээх нэһилиэнньэ ааныыныгар тахан да аппэтээбэтин сельсовет председателэ **А. Х. Павлов** саҥатта. Онон бу нэһилиэк территориятыттан Чурапчы сельсоветыгар барыллиэхтэх сир фондатын өссө тогул чуолкайдыырга, сөгүлүөргө сельсовет председателэ А. А. Захаров этиитэ ылылынна. Оттуур сир кыараҕаһын Хадаар сельсоветын председателэ В. А. Никонов эмиэ эттэ. Кини 200 гектардаах миэстэҕэ баар лесфонд сирин эбии ылан биэриэргэ туруоруста. Бабаҕаны уорҕалар ааренлаҕа ылан хаһыс да сылын оттуулларын, оҥостуммуттарын саҥатта.

Совхозтар сорох отделениеларыгар холуҥа кыараабыттын, оттон Сылан курдук отделение кэтэҕэннэхэ сирэ суох хаалбытын туһунан этиилэр кытта ыйылыннылар. Урукхуттан оҥостон туһанар 170-са гектардаах Хат Уруох ходуһатын Мырылаа отделениетыгар хаалларар туһунан совхоз директора В. П. Чичигиноров туруорсар. Оттон «Чурапчы» совхоз директора Г. В. Смирников лесфонд сиригэр, Сыырдаахха элбэх сыллаах оту ыһарга былаанналларын саҥатта. Президиум чилиэнэ А. А. Шадрин сир фондатын үөскэтиннигэ, уопсайынан, сир реформатын ыытыыга үлэ көтүмэҕин бэлэтээтэ. Маныаха государственнай тэриллэлэрэ кытта чаҥыйай сиэтэр интэриэһин тэҥнэ, оттон наада диэбит сирдэрэ, холобур, Чурапчы сельсоветыгар, өссө ойуучу тутарга эттэ. Кини тоҕо сүөһүлээхтэри оттуур сиринэн хааччайыы сир реформатын биир боппуруоска суруга диэтэ. Оттон сорохтор сири чаҥыйайта биэриниэ кэлтэй үлэ баран эрэр диэн этиитэр, Кинилэр нэһилиэктэрэ сири дьиэтэн тутар эрэ аҥаар курдук саҥа үөскэтэн эрэллэр эбит. Наада буоллаҕына, сири нэһилиэк территориятын тас өрүгэр кытта биэриэргэ туруорустулар.

Президиум, итиннэ этиилэри баалаҥа ылан туран, комитет бу баалаҥнаах кылларбыт быраайыагын суньүнэн бигэргэтэ. Онуу таҥа оройуон сирин фондата бүтэһиктээхтик бигэргэтиэр диэри манна баар сорох чуолкайа суох, мөкүүрдээх этиилэргэ хаттаан тоннэргэ быһаарда.

С. СМИРНИКОВА.

Быыбар кэнниттэн санаалар

Россия Президенин быыбара түмүктэнэ, Быыбары ыытыы итэҕэстэрин-быһаҕастарын туһунан, учаастактааҕы быыбар комиссиятын председателэ буолан туран, бэйэм санааларбын үллэстиэхпин баҕарабын.

Бастакытынан, киһи-аймах историятыгар президент быыбара сиэн эдбэхтин ыытыллыыта буолуо да, маниык ыллгас болдьохчо ыытыллыбыт быыбардар суохтара. Итэ олус ыллгас нэм иһигэр хум-хам тутуллан ыытыллыбыт быыбарга үгүс быыбардаччылар сорох Президенткэ кандидаттар (Макашов, Жириновскай, Тулеев) туста рыынан тугу да билбэккэ эрэ кытыныылар. Сорох тор бэс ыйын 11 күнүгэр телевизорынан көрдөрүллүбүт «Төгүрүк остуол» кэнниттэн сайаалара уларыйан кэлэн ыытыбыттарын быыбар түмүгэ көрдөрдө, аҕыйахтым да буоллар, барыа кандидаттарга куолас бэриллибит.

Иккиһинэн, агитационнай-маассабай үлэ олус молтоҕо, тэрилтэлэр администрациялара, общественнай тэрилтэлэр бу үлэнэн дьарыктаныматахтара көһүнүө. Мин итинник бэйэм быыбардыыр учаастакпар туһаайан этэбин.

Бу 700-чэ быыбардаччылаах обургу учаастакка иккки партийнай тэрилтэ (интернат - оскуолатааҕы уонна маны тэҥастыыр комбинаттааҕы) идейнэ-политическай өртүнэн хааччыйбатылар. Интернат-оскуола партийнай тэрилтэтин секретара Р. В. Неустроев хас эмэ төгүллэн көрдөспүппүт үрдүнэн наадалааҕынан аахпата. Мин санаабар, партийнай тэрилтэ оруола намтаата, кэнилиэнньэ сорох аранната партийнай тэрилтэлэри, коммунистары эрэммэт буолла. Бэл оскуола профкомун председателэ Н. И. Пахомов сэрэпэкэ, испиҥэктэн тахсыбакка эрэ атын сиргэ баран хаалбыт. Партийнай тэрилтэ үлэни итинник ыытар сыллаҕына, атын общественнай тэрилтэлэр ыытыбаттарын киһи дьиибэргэбэт даҕаны.

Үсүһүнэн, сорох быыбар комиссиятыгар туруоруллубут дьон үлэлиирэн аннаастанар түбэлтэни таһаардылар. Мин үгүс сыллаҕа быыбарданы ыытыстым да, бир эн түгэнтэ тылланан быыбар комиссиятыгар киирбит киһи баарын эбэтэр туох да аахсыллар биричиинэтэ суох аннаастанар дьон баалларын истибэт этим. Дьэ, иккки итинник түбэлтэ тосхойдо. Итинник боппуруоһунан Чурапчы ситэтэ суох орто оскуолатын директора Е. И. Давыдова ыытта кэпсэтэргэ күүлэйиним. «Бу демократия үйэтигэр биһигиттэн ыйыытыта суох тоҕо комиссияҕа киллэрэллэр?»—диир киһим. Өскөтүн оскуола директора демократия диэн итинник өйдүүр буоллаҕына, оскуола үөрэнээччилэрин өйдөбүллэрэ хайдах буолуой?

Биһиги учаастакпытыгар быыбарга 57 киһи ыытыбата. Бу, сүүрүнэн, 4—5 сыллаҕыта оскуоланы бүтэрбит ыччаттар. Итэ биһиги кэлии үөрэнээччилэр, ыччаттар өрт олоруттар общественнай-политическай итиэнэ молтөпүлүүт бэлиитэ. Уларыта тутуу, демократия, иҥнэнэрэн-биллэрэн иһин, саҥа өй-санаа, общественнай тутул, эдбэх партиялаах система, быыбар саҥа сокуонун туһунан, о. д. а. өйдөбүллэри ыччакка тиэрдии, биһиннэрии суоҕуна тэҥэ. Ааспыт сыллаҕа оскуолаларга араас үчүгэй дьыаланы оҥорбут пионерскай, комсомольская тэрилтэлэр үлэлэрэ дьаалатынан уһуна.

Баҕар, мин олохтон хаалбыт өйдөбүллээх буолуом. Ол эрээри быыбарга кыттары наадалааҕынан аахпат, онуо аһаан төрөппүт оҕолорун эмиэ кытыннара сатаабат дьон оскуолаҕа үлэлиилэрэ төһө соптоҕуй диэн ыйытыахпын баҕарабын.

Быыбар, арааһа, кэнэнэс да эдбэх буолуо турдаҥа. Олоруу көрсө бу быыбарга баламнэнии үлэни дьаалатынан уһуннарбыппыт курдук үлэлээтэхпитинэ, эссе молтох, эссе ыарахан өйдөбүлү хаалларыахтара.

Партийнай тэрилтэлэр саҥааларын уурап үлэлээтэхтэрина, дьон өйүн-санаатын молдьы үөрэтэр [illegible] буоллахтарына, хас биирдии киһиэхэ тиийэн үлэни ыыттахтарына эрэ үчүгэй түмүктэр ситиһиллиэхтэрэ.

К. ПОСТНИКОВ.

1954 сыл күүнүгэр Алаҕар сэттэ кылаастаах оскуолатыгар саҥа үөрэх дьылын көрөө нэмус чуораан чүгдаарар. Оскуола директора Макаров Дмитрий Филиппович бытырыыс курдук оҕолор иннилэриттэр туран саҥа үөрэх дьыла аһыллыбытынан эҕэрдэлиир. Ол кэнниттэн саҥа үлэлии кэлбит учууталлары кытта билиһиннэрэр: «Быйыл биһиги оскуолабытыгар кыра кылаастарга нуучча тылын учууталынан Конькова Анна Николаевна уонна улахан кылаастарга нуучча тылын, литературатын үөрэтэ Хомутова Татьяна Николаевна кэллилэр»,— диэн баран иккиэннэрин, эдэркээн нуучча уонна саха кыргыттарын, илиилиилэриттэн сиэттиһиннэрэн, истиг-иһирэх тыллары этэн, иннинэ олохторугар, үлэлэригэр ситиһиилэри баҕарар.

Ол кэмэн 37 сыл ааста. Мин бу кылгас суруйбар Хомутова Татьяна Николаевна олоҕун кэрчиктэриттэн кэпсиэхпин баҕардым.

Татьяна Николаевна, боростуой саха кыыһа, 50-с сыллаҕа улуу нуучча норуотун умсуланнаах, уустук-мындыр тылыгар саха оҕолорун үөрүйаары үрдүк үөрэх ситиһиилэрэхтин бүтэрэн, 1954 сыл Алаҕар сэттэ кылаастаах оскуолатыгар учууталынан үлэлии кэлбита. Мин оччолорго үөрэх чаҕын сабиэдиссэйинэн үлэлиирим. Саҥа үлэлии кэлбит учууталлары маҥнайгы уруокка кылаастарга киллэрэн биһиннэрии, маҥнайгы уруоктары ыыттарыы, олорор сирдэрин булларыы, төрөппүттэри кытта биһиннэрии—итиэ барылара биһиигинэн, оскуола салалтатынан, ыытыллара.

Бэйэм санаабар, туох ньаллара барыта оҥоһуллубута. Саҥа үлэлии кэлбит учууталлар курдуктаахтэх үлэ үөһүгэр киирбиттэрэ. Татьяна Николаевна ыарахан үлэтин хара маҥнайгыттан үөрэтэр оҕолорун уулуобуйаларын, төрөппүттэрин кытта ыкса билсиннэн саҕалаабыта. Онон итэрүөрэтэр үлэтигэр оҕо "ынэ кэргэнэ интиллиитигэр тирэҕирбитэ, онуо педагогическай принциптэринэн туһаарбыта. Итиэннэ ылата Татьяна Николаевна төрөппүттэр күүтүүлээх ыалдьыттарынан буолта.

Татьяна Николаевна үлэлиир маҥнайгы сылтарыгар үлэтигэр ыарахаттары көрсүбүтэ чахчы. Ону ол диэбэккэ, күүскэ үлэлээн, педагогическай ыйыылары бэйэтин үлэтин - уулуобуйатыгар ыйыныык оҥостон, туох баар сатабылынан дьоҕуруйан хас биирдии уруога үөрэнээччигэ тиийимтиэ буоларын ситиспитэ, уруоктара барыта кэрэхсэбили ылан барбыта. Кини биэрэр нуучча тылын, литературатын уруоктара тулалаан олорор саха норуотун тылын, литературатын, олоҕун-дьаһаҕын кытта ыкса сибээстээх буоларын ситиһэ сатыыра. Оччолорго мин саха тылын учууталынан үлэлиирим, онов иккиэн сүбэлэһэн үлэлиирбит. Татьяна Николаевна бары кылаастарга тылдьытынан үлэни үчүгэйдик ыыппыта.

Ыытар уруогун тас өртүнэн үөрэнээччилэр нууччалыы билиилэрин, тылларын сайыннарар иннитэн оскуолатыгар эбэтэр кулуупка нууччалыы тылынан араас биэчэрдэри, көрсүһүүлэри, уус-уран көрүүлэри тэрийэн ыыталыыра биһиэрэбили ылбыта. Өр сылларга методическай холбоһукка сиппит-хоппут аһаҕас уруоктары ыытан биһиэхэ үгүс саҥаны киллэрбита. Советскай педагогика араас боппуруостарыгар бэйэтин опытыттан бэсиэдэлэри, дакылааттары оҥорон педагогическай коллективы үгүстүк үөрпүтэ, араас саҥааҕа, мөкпүөргэ-дьуулуурга уһуйбута. Кини итэ методическай аҕыйыларынан хас да төгүл ороһуоннааҕы методическай аҕыйыта кыттан биирэбили ылбыта. Татьяна Николаевна оскуола общественноһун ортотугар мэлдьи тахсарын ытык иэһинэн аҕыйаан араас боппуруостарыгар бэйэтин үлэтин-хамнатын бэсиэдэлэрэн оҥорон, аһаҕастык кэпсэтэрэ. Онуо Бахсы общественнаһа суохтуурга дылы, оҕону дьиэ кэргэнигэ итии ыараабыт кэмигэр аастыт олох үтүө холобурдарын тумнарбыт сатаммата олоххо ырылыччы кэстэр.

Кини учуутал бочуоттаах аатын 37 сыл хоһуннук, чиэһинэйдик, ханнык баҕарар ыарахаттары бэйэтин үтүө майтарыы-сигилитинэн, үрдүк педагогическай биилитинэн - көрүүтүнэн, ылыннарылаах иһирэх сүбэтинэн-аматынан көмүскэтэ. Хас да сүүс ыччаттары үөрэхтээх, үлэһит дьон оҥортоото. Ол кынаттарыгар куорсун анньан кэччэх оҥортоон улахан суол устун кэтүппүт оҕолоро билитин бэйэтин кытта оҕо-уруу аргыстаах сэргэстэҥэ хаамсаллаарыттан кырдьаҕас учуутал Татьяна Николаевна төһөлөөх долгуйара-үөрэрэ буолуой! Ол кинньэх сиэрдээх киэн туттуу.

Мин Татьяна Николаевна уһун униьуктаах педагогическай үлэтиттэн бэрт аҕыйах кэрчиктэри ахтан аһардым. Олоҕун киэн суола, олоҕун хаһан да умнуллубат сырдык-ыраас олуга, олоҕун эдэр сааһын маҥнайгы дьоло, үөрүүтэ-көтүүтэ итэ сылларга кэлэн аастаҕа.

Кини олоҕун иккис дьолунан Аан дойду студеннарын, ыччаттарын VI Москватааҕы фестивалыгар кыттар чиэскэ тиксиитэ буолар. Итэ фестивальга ССРС политическай делегациятын составыгар Саха сириттэн кииртэн, булчут Николай Никифоров, инженер Алексей Емельянов буоланнар барбыттара. Москватааҕы VI фестиваль 1957 сыл от ыйын 28 күнүгэр улуу Москва куораккa В. И. Ленин аатынан Лужники стадионугa аһыллыбыта. Фестиваль ССРС Верховнай Советын Президиумун Председателэ К. Е. Ворошилов аан дойду студеннарын, ыччаттарын представителлэригэр туһаайан тыл этэн аспыта. Бир нэдиэлэ устата кыталанах программанан ыытыллыбыт фестивальга Азия государстволарын ыччаттарын ортолоругар араас көрсүһүүлэргэ, опыты атастаһыыга, бир санааланыы күннэригэр Татьяна Николаевна актыбай кыттыыны ылар.

Татьяна Николаевна кэнилиэгин, колхоһун, совхоһун культурнай-маассабай үлэтигэр активнайдык кыттар. Кини талааннаах ырыаһыт, дэгиттэр артист.

Итиэннэ барытын эдэр сааһын саамай дьоллоох кэминэн ааҕар, сэһэн-кэпсэл оҥостор. Татьяна Николаевна 35 сыллаҕыта кэргэн тахсыы дьолун булбыта. Ол күнтэн ыла дьиэ кэргэн күн-күбэй өйдэтэ буолан, доҕорунуун Гаврил Гаврильевич Протодьяконовтыын сүбэлэрин холбоон, алаһа гынэлэрин аал уотун ыымыы сирилэччи сириэдитэн, үс оҕону интэриэрэтэн, үлэһит дьон оҥортоон Чыаппара бир ытык-мааны ыалынан буоллулар.

Маны тэҥинэн Татьяна Николаевна бары чутас аймахтарын ыччаттарыгар сайаҕас саҥас. Сайын аайы саҥастарын сүбэтин-аматын ылаары, кини көрүөҕүн, суоратын амсайаары, дьэдьэнин-отоонун сиэн дуоһуйаары дьол-үөрүү аргыстаах кинини тулалыыллара—ол кини дьоло.

Маннык эҥкилэ суох үлэһит Татьяна Николаевна Хомутова үлэтэ хайа да өртүнэн сыаналамматаҕа киһини бэркиэтэр. Онон Т. Н. Хомутова 60 сааһын туолуоҕун эттэхха, кини олоҕо, үлэтин историята, баары көрдөрүүлэрэ Саха ССР оскуолатын үтүөлээх учууталын аатын ылыллыар толору эпиэттиир. Үлэһит киһи үтүөтүнөөтүн үрдүктүк тутар, ыанаалыыр—биһиги ытык иэспит.

В. ЛЫТКИН,
РСФСР норуотун Үөрэҕириитин туйгуна.

Үчүгэй дьон туһунан

ЫТЫКТАНАР УЧУУТАЛ

РОССИЯТААҔЫ ҮӨРЭХ ПОЛИГОНА

ЯДРИН (Чувашскай ССР). «Ленинская искра» колхозка айылҕаны харыстааһын боппуруостарыгар, биологическай өртүнэн ыраас бородуукуйаны ылыыга уонна бааһынай хаһаайыстыбатын кытары кооперацилаһыы саҥа көрүҥнэрин тэрийиигэ Бүтүн Россияҕа үөрэх полигона аһылынна.

Маннааҕы бааһыналарга хайыы-үйэ 12-с сылын ядохимикаттары туттубаттар, аппалар эниэлэрэ эрозиятан көмүскэлээхтэр. Колхозка мастары олор-доллор, булт хаһаайыстыбата, 13 этомологическай заказник тэрилиннилэр.

(ССТА).

✦ *Рынок: сүрүн туһаайыыларга мин этиим* ✦

Агрофирманы тэрийии — олох көрдөбүлэ

Табаарга, бородуукта, промышленность бары огоһуктарыгар сыана мараанына советкэй кэһии, дьыл көрүөр кэмнэ, ордук уларыта тутуу сылларыгар олох хаһаарыгар эрэл саналарын түөрэ аргитта. Билигин дьон олоҕун хайа эрэ ортунан чэпчэтэр туһугар суураахтарынан, мааахтарынан сорох табаардарга сыананы оннуган халлартарарга дьулуһаллар. Бу балаһыанньаттан бирдии бэйэбит тахсар суоллаахпыт дуо, дойдубут аһыыр аһынан, таҥаһынан-сабынан, о. д. а. толору хаччыйар кыаҕа суох буоллаҕына, түгэ тобулунабыт диэн ыйытыллар билигин хас биирдибитин үүйэ-хаайа туталлар.

Уруоку Госагропром салалтата итти боппуруоска хас да төгүл сүбэ мунньахтары ыыта сылдьыбыта. Онно ыйыттахха, ученайдар, практиктар, специалистар боппуруоһу араастан өйдүүллэр, араас өтинэлэхтэр. Ол эрэдэ бары биирдэ — рынокка киирии олох көрдөбүлэ буолбуттар, практиканы олох суйбут формалары туһаран суоллары көрдөөбүн: хамаандалаан салалыыттан дуогабарынан үлэлээччилэргэ киирии, универсальнай налуок систематынан рынок дьаһыытын сүрүннэрин наадыгар — саналара утарыласпаттар. Онон балаһыанньаттан бэйэ күүһүн, кыаҕын толору туһанан тахса сатаан суоллары тобулардыт наада диэн санаалаах каллым.

Рынок сыһыана бу саар атыылаһыы буолбатах. Бу хардары-таары атыыһыттаһыы, эргиниэн, наадыйыларынан көрөн сыананы олохтообун. Онон ороҕуон туугу огороро нааданый?

Бастатан туран, ороҕуон иэйилэриэҥэтэ бэйэтэ огорон таһаарар бородуукатын алгэтиэхха. Маныаха райсовет председателэ М. Н. Сибиряков ыйын сиир бурдугун үүнэрэргэ хайысха ыларга этиитэ сөптөөх. Иккис сүрүн боппуруоһунан үүт, үүттэн огоһуллар бородуукталары, эти алгэтии буолуохтаах. Үсүһүнэн, биллэн турар, хорҕолуйу уонна оруруот аһыы далаҥын.

Билигин турутунан итии уонна үүтү алгэтиахха сөп дуо? Калин 15 сылы ыган көрөр буоллахха, общественнай производство үүт да, эт да огоһуттан ыыйан үрдэллэтэ. Көлөөчүүлэр пятилетиларынан ыллахха, маныктар:

Үүт (тонна)	42999	49181	47898
Эт (тонна)	11353	12691	11610

Костоҕун курдук, бородуукуһа огоһуута пятилеткэҕэ үүнүү 14, эн-туттараачыларга монополист балаһыанньатыгар олорор. Кини эт да, үүт да алгэһиэхтээх, суорда тупсуттуттар диэн интэриэ-бэ суох, стандарта эпиэттэбат буоллаҕына, тоҕо баҕарар тоннорор. Оттон катэх хаһаайыстыбалар, баайынай хаһаайыстыбалар ыабыт үүттэриин, огорбут эттэриин кик да тутан астыыра бидиэхтэн биллибит. Урут былаанынарыгар ыыгар буолан, совхозтар хомуйа сатыыллара, ол аны аахыллыбат буолан, кэпилэр ааҕыйбаттар. Эт-үүт комбината бородуукуһуа алгэтиэхтэн интэриэ-бэ суоҕа табаарынай бородуукуһуа алгэтиэтин кыттыа быһаччы сибээстээх. Оны бу таблицаттан дьыгэтин көрүөххэ сөп.

	1986 с.	1987 с.	1988 с.	1989 с.	1990 с.
Табаарынай бородуукуһуа (тыс. соҥ.)	3217	3114	2576	3100	3386

Эт-үүт комбината тобоҕо суох технологиэнэ олохтообото, огорбут бородуукуһуатын бэйэтэ атыылаабат. Итиэ барыта огоһуллубут да бородуукуһуа толору сыанаҕа барбатыгар тириэрдэр.

Ороҕуон совхоотарын хаачыйар тэрилталэр үүт уонна эт, оҕуруот аһа уонна хорҕолуйу алгэтиэхтэн производственнай сибээстэрэ толору биир сыалга түмүллүбэт. Правительство онуоҕун механизмы араастаан олохтуу сатаата да, урукку МТС курдук дьиҥнээх эт, үүт, бурдук алгэтиэхтэн интэриэс олохтоммото. Рынок усулуобуйатыгар хаһаайыстыбаннай сыһыанньылары урукку курдук уураахтарыннан, дьаһалыыннан хаксатар кыаллыа суоҕа. Онон суоҕутан ыллылар, бородуукуһуаны алгэтиэхтэ, хаачыстыбатын тупсарыыга, онтон кириэр дохуоту үрдэтиэхтэ соҕотох биир усулуобуйа баар. Ол — ыытыгастар бары материальнай интэриэстээх буолуулардын көрөр формаҕа киллэрии уонна олохтообун. Мин санаабар, ороҕуон үрдүнэн бородуукуһуаны огоруу, онуоҕа астааһыны уонна атыылаһыны биирдэ түмэр формаҕа буолуохха наада.

Итиэ боппуруоһу аастыт сыллаахтан республикаҕа таҥаны, ороҕуонга даҕаны туруорбутум эрдэҥ. Ойбуҥу ылбатым. Онон общественность болҕомтотун эрдэ биирдэ итиннэ ыытыллыбыт. Оскотун бу салаваны чорбоччу тутан, урутаттан бары ортунэн комоҥу сөгордоохчо улаханнаах материальнай хорошкуута суох эт уонна үүт бэйэҕэ огоһуута кырата 30-40 бырыһыан улаатар кыахтаах. Итиэ сэргэ кэмэ хаһаайыстыбаны сайыннардахха, кыра да буоллар эбиискэлэҥнэҕэ. Холобур, Кытаанах орто оскуолатын (директор В. Н. Коркин) курдук ороҕуон 10 орто оскуолата барыта, саатар, 300 ыанаты тутара, оскуолалар остолобуойдарыгар сөп буолар оҕуруот аһын уонна хорҕолуйу үүнэрэрэ, ороҕуон кинин 20 хаһаайыстыбаннай тэриллэлэрэ кырата 400 ыанаты, 400 сибининьэни, кыһу, куурусса ыытыллаҕа буоллар кырата 1400 тонна үүтү уонна 200 тонна эти эбии огоруохха сөп эбит. Ороҕуон сыалга иэйилиэниэҕэ баарыгар 400 тонна эти атыылыр санаатахха, итиэ кыата суох.

Биллэн турар, общественнай производство структуратын уонна форматын саҥартахха, дьиҥнээх хаһаайыннаах сыһыаны өйдөтөр формаҕа олохтообохчо, производствоны 10-20 бырыһыан улаатыннарар усулуобуйа эмиэ баар. Эт, үүт, оҕуруот аһа, хорҕолуйу ороҕуон биир олохтообор тиксэр үрдэтин 70-80 бырыһыан гынаҕар ымахтаахпыт.

	X	XI	XII
Үүт (тонна)	42999	49181	47898
Эт (тонна)	11353	12691	11610

Костоҕун курдук, бородуукуһа огоһуута пятилеткэҕэ үүнүү 14, эн-туттараачыларга монополист балаһыанньатыгар олорор. Кини эт да, үүт да алгэһиэхтэн, суорда тупсуттуттар диэн интэриэ-бэ суох, стандарта эпиэттэбат буоллаҕына, тоҕо баҕарар тоннорор. Оттон катэх хаһаайыстыбалар, баайынай хаһаайыстыбалар ыабыт үүттэриин, огорбут эттэриин кик да тутан астыыра бидиэхтэн биллибит. Урут былаанынарыгар ыыгар буолан, совхозтар хомуйа сатыыллара, ол аны аахыллыбат буолан, кэпилэр ааҕыйбаттар. Эт-үүт комбината бородуукуһуа алгэтиэхтэ интэриэс суоҕа табаарынай бородуукуһуа алгэтиэтин кыттыа быһаччы сибээстээх. Оны бу таблицаттан дьыгэтин көрүөххэ сөп.

	1986 с.	1987 с.	1988 с.	1989 с.	1990 с.
Табаарынай бородуукуһуа (тыс. соҥ.)	3217	3114	2576	3100	3386

Эт-үүт комбината тобоҕо суох технологиэнэ олохтообото, огорбут бородуукуһуатын бэйэтэ атыылаабат. Итиэ барыта огоһуллубут да бородуукуһуа толору сыанаҕа барбатыгар тириэрдэр.

Ороҕуон совхоотарын хаачыйар тэрилталэр үүт уонна эт, оҕуруот аһа уонна хорҕолуйу алгэтиэхтэн производственнай сибээстэрэ толору биир сыалга түмүллүбэт. Правительство онуоҕун механизмы араастаан олохтуу сатаата да, урукку МТС курдук дьиҥнээх эт, үүт, бурдук алгэтиэхтэн интэриэс олохтоммото. Рынок усулуобуйатыгар хаһаайыстыбаннай сыһыанньылары уураахтарыннан, дьаһалыыннан хаксатар кыаллыа суоҕа. Онон суоҕутан ыллылар, бородуукуһуаны алгэтиэхтэ, хаачыстыбатын тупсарыыга, онтон кириэр дохуоту үрдэтиэхтэ соҕотох биир усулуобуйа баар. Ол — ыытыгастар бары материальнай интэриэстээх буолуулардын көрөр формаҕа киллэрии уонна олохтообун. Мин санаабар, ороҕуон үрдүнэн бородуукуһуаны огоруу, онуоҕа астааһыны уонна атыылаһыны биирдэ түмэр формаҕа буолуохха наада.

Итиэ боппуруоһу аастыт сыллаахтан республикаҕа таҥаны, ороҕуонга даҕаны туруорбутум эрдэҥ. Ойбуҥу ылбатым. Онон общественность болҕомтотун эрдэ биирдэ итиннэ ыытыллыбыт. Оскотун бу салаваны чорбоччу тутан, урутаттан бары ортунэн комоҥу сөгордоохчо улаханнаах материальнай хорошкуута суох эт уонна үүт бэйэҕэ огоһуута кырата 30-40 бырыһыан улаатар кыахтаах. Итиэ сэргэ кэмэ хаһаайыстыбаны сайыннардахха, кыра да буоллар эбиискэлэҥнэҕэ. Холобур, Кытаанах орто оскуолатын (директор В. Н. Коркин) курдук ороҕуон 10 орто оскуолата барыта, саатар, 300 ыанаты тутара, оскуолалар остолобуойдарыгар сөп буолар оҕуруот аһын уонна хорҕолуйу үүнэрэрэ, ороҕуон кинин 20 хаһаайыстыбаннай тэриллэлэрэ кырата 400 ыанаты, 400 сибининьэни, кыһу, куурусса ыытыллаҕа буоллар кырата 1400 тонна үүтү уонна 200 тонна эти эбии огоруохха сөп эбит. Ороҕуон сыалга иэйилиэниэҕэ баарыгар 400 тонна эти атыылыр санаатахха, итиэ кыата суох.

Биллэн турар, общественнай производство структуратын уонна форматын саҥартахха, дьиҥнээх хаһаайыннаах сыһыаны өйдөтөр формаҕа олохтообохчо, производствоны 10-20 бырыһыан улаатыннарар усулуобуйа эмиэ баар. Эт, үүт, оҕуруот аһа, хорҕолуйу ороҕуон биир олохтообор тиксэр үрдэтин 70-80 бырыһыан гынаҕар ымахтаахпыт.

	X	XI	XII
Үүт (тонна)	42999	49181	47898
Эт (тонна)	11353	12691	11610

Костоҕун курдук, бородуукуһу

✦ *«Саҥа олох» 60 сылын көрсө* ✦

Хаһыат саһарбыт страницаларынан

1934 сыл, сэтинньи 16 күнэ, «Социализм суола» хаһыат 74 (224) №-рэ.

Хаһыат бастаны балаһатыгар бичэлтэммит:

«Үһүс ороҕуонай съезд аҕыллыбытыгар» диэн тоболоох ыстатыйаҕа бу курдук суруллубут: «Съезтэн съезкэ ороҕуон хаһаайыстыбатын, культуратын социалистическай уларыта тутууга историяҕа киирэр кыайыылары ситистилэр.

1930 с ороҕуон дьаданы хаһаайыстыбата 10,5 бырыһыан холбоһуктаммат эбит буоллаҕына, билигин 69,37 бырыһыан холбоһуктанна. Дохуоттаҕа биллэрдик үрдээтэ. 1933 с сорох бастыҥ колхозтаах бурдуга 24 центнертэн тахсаны, арыллыы 60 киилэттэн ордуга, хорҕуонуйу 1.38 центнертэн ордуга ылбыттара.

1930 сыл барыта 1954 та ыһыллыбыт буоллаҕына, 1934 с ыһыы 6072 гаҕа тиийда.

Сүөһү ингиитиһэр 1930 с барыта 66595 сүөһү баар эбит буоллаҕына, 1934 с 69042 сүөһү баар эбитэр 104 бырыһыан үүнүү.

1930 с биир да ферма суох эбит буоллаҕына, 2163 ыраах сүөһүлээх 11 ҮТФ, 140 сибининьолээх 4 сибининьэ фермата, 62 сылгылаах 1 сылгы фермата баар буолла.

1917 с Чурапчы ороҕуонун нэйилээниэтэ 1,6 бырыһыана эрэ үөрэхтээх эбит буоллаҕына, билигин 55 бырыһыана үөрэхтэнэ. 1930 сыллаахха 10 начальнай оскуола баарыттан билигин 18 начальнай, 3 толорута суох орто оскуолалар үлэлиллэр. Ороҕуон үрдүгэр 3 кулууп, 39 ыһыл ынчыктар тэриллиннилэр.

Үс сыл ыһыллар социалистическайдыы түүн кыайыылара итиннигэр».

Үһүс балаһаҕа Дьыбпэн Хотойуубар диэн автор «Дохуот үлэһитэрэ» диэн хоһоонно бичээтэммит. Айыыны маннык саҕаланар:

Коллективнайдыт хотуута
Күһүн аайы диригэйэн,
Саҥа үйэ кыайыыта
Массыынанан ыырилээн,
Быйыл колхоз дохуота
Оро үлүннэ үрдүктүк,
Уоттаах үлэ үйгута
Хайа саҕа үлүннэ.

Түмүгэр автор бардьонутар туһаайан:

Дьөксө эбин сэтэрэн,
Чиэһинэйдик үлэлээн!
Дьөксө эбин оргуйан,
Дохуоткутун үрдэтин!— диир.

Эмиэ бу балаһаҕа «Культурнай поход түмүктэриттэн» диэн суругу В. Н. Протодьяконов бэлэхэтэлиит. «Чакыр нэһилиэгин совета культурнай походка кинэмаассабай ойдотүүлээх үлэни кинэмик ыытан комсомол ороҕуонкааҕы комитетын уонна комсомол Чакырдааҕы маҥнайгы тэриллэтэн салаатыттан итиннэ кыттыбыттан кыайыылар ситиһиллиннилэр, ол манныктар: культурнай олох нһин походка хабылынна 2 колхоз, 4 сүөпүрээгэ. Ыраастык туттунуута санитарнай минимумга 63 ыал киллэриллиннэ, 4 саҥа дьиэ оҥоһулунна, 2 баанньыы тутулунна, 7000 кирпичиҥ үктэннэ, онтон икки оҕох оҥоһулунна, 8 дьиэ муоста лаанна.

Маны тэҥнэтэн культурнай походка үгүс итэҕэстэр бааллар: сорох ыаллар дьиэттэн хотоноруун араарбакка олороллор, кыараҕастык, кирдээхтик, олус чанчарыктык, ыыллаҕастык, кирхах быыһыгар олорор ыаллар эмиэ бааллар».

Хаһыат саһарбыт страницалара 57 сыл анараа өрүгүнээҕи ороҕуон олохуун туһунан итинник кэпсиллэр.

Н. СОЛОВЬЕВ.

Электронная версия

Кыра уулусса концера

Үөрэх дьыла бүтэн, тоно да үөрэнээччилэр күүгэ, күөхэ көҥүл көчүйдэллэр, сайыҥы каникулларын туһалаахтык атаарарга баҕалара улахан. Сорохтор хайыы-үйэ төрөппүттэриэгэр дьиэҕэ-уоҥа көмөлөһөллөр, ыыгай көрсөллөр, улахаттар ыраах ыыталлар. Өссө кэлэр ыйдарга сүөһү аҕыллыгын бэлэмнэниэхтэрэ турдаҕа.

Ороҕуон иннинэ арааа алааһыгар саҥа бөҕүөлэн сылынан буолбакка, мэктиэтигэр күнүнэн үүнэр, улаатар. Ол курдук, туладар саҥаттан саҥа дьиэлэр тутуллан ыалбаллар. Эрилик Эристиин аатынан уулусса олох төохторугар сөһүйүохтарын, үөрүөхтэрин нһин бэс ыйын 16 күнүгэр, баскыһыанньаҕа, 3 чаастан буолар концерга ыгырылар тигинээн кэллилэр. Бу күннэргэ ыччат ооннуулуу-ноҥу көҥүлүттан түннүт кэмэ. Сир дьхсын—ыһыахтар. Киһи эрэ барыта нэһилиэктэргэ буолуталыыр ыһыахтарга ыыйан сылдьыбат. Күүтүүлээх күммүт үүнэр, Болдьохтоох олбуорбутугар оҕо аймах, ырдьаҕастар мусталлар. Концеры оҕолор байаларэ бэлэмнээбиттэр. Бэйэбит эдэркээн «артистарбыт» ыллаан дьиэрэтиллэрэ, үгэхүүлэзн тайиилэрэ, хомуска ооннооһон дьүрүһүтүүлэрэ—барыта көрөөччүлэр сүрэхтэрин ортотуулан киирдэ. Ол курдук, быйыл баанньа ыллааһыны бүтэрбит Лида Монастырева, маҥнайгы ыллааһынаар «түйгун» сыанаһын бүтэрбит Маша Куличкина хомуска сахалыы маныытара; Алена Моисеева, Лида Монастырева үҥкүүлэрэ, Люба Миронова солото көхтөөх ытыс тыаһыанан дорҕоонуоллаан ыллар. Концертан көрөөччүлэр үөрэн-көтөн тарҕаспыттар, кинилэр махталлара улахан. Кэлэр өрүгүнэр оҕолорбут үөрэхтэриттэн, үлэлэриттэн, дьонтан сэргэҕэ көмөлөрүттэн маҥдыы үөрдэ-көтүтэ туруохтара диэн тоҥоруттэр эрэллэр.

А. ГОРДЕЕВА.

Чакыр нэһилиэгин олохтоохо Отоһут Хабырылла эбэтэр Хороскоп уола диэн аттыыр кийиэрин ыытта аҕаччыларыгар билиҥиннэриэхпин баҕардым. Кини сурукка киирэр аата Лебедев Гаврил Николаевич диэн эбит.

Ийэм Маарыйа, аҕам Соппуруон ыарытыгаан буолбуттара хас да сыл буолтун кэнэ биирдэ сайын аҕам Отоһут Хабырылланы аҕалбыта. Оччолорго хаптаһыныгаан быыһаммыт инки хостоох дьиэҕэ олороробут. Былыргы кылбык оҕо быыһытыгаан маҥдыт кэлэҥинэ бастаан хаптаһын быыспыт хайаҕаһыгаан көрөр этибит. Отоһут Хабырылланы эмиэ оннук көрбүлүүт. Кини сонос, этиргэн, кэҥ хараҕтаах, орто унуохтаах киһи этэ. Үөрбүт-көппүт, сытыары-сымнаҕас көрүгнэҕэ. Сүр кэлэсэннэохтиисэннэох киһи этэ, «Оҕону кытта оҕо буолара, кырдьаҕастары олус ытыктыыра, ыарыахтары аһынара. Дьонго олус иллэх, эйэҕэс ыһыаннаах».—диэн аҕам кэпсиир буолара. Кини биһиэхэ уонча хоммута. Онон хэргэнинэн, аны кэтохтөрөр буолбутум. Ыалга баран хойутаатына кэтэнэр идэлэммитим.

Отоһут Хабырылла миигин кэтөөн олорон ньоммор маннык кэпсэбитин өйдөөн хаалбыппын.

—Соппуруон, бу дьахталлар үлэлэрэ олус ыарахан буоларын мин биллим. Күөрчэх ытыйар баар эбит олус уустук үлэ. Биирдэ эмит ытыы кердохпүнэ, дьалкыытан айгырын тоҕон кэбиһэбин. Уонна илим наһаа сылайбыт буолар. Иккис кыайбат үлэм баар—оҕо күтүн оргуттуу. Илистибэтэргин да, дьэ, уустук үлэ. Эмээхсиним: «Ити оҕо үүтүй көрөөр. Оргуйдаҥына үөһэ тардаар».— диэн баран хотонугар киирэн хаалар, Мин үүтү маҥаан хараҕынан мунуохан көрөн баран турабын. Хамсаабаппын даҕаны. Үүтүм бастаан көппөҥнүүр. Онтон үллэн тахсар. Оҥу көрөн үөһэ тардаары мин ыстанабын. Бу аналы баарэ, илии сыгыныаҕын көҕүйэбин харбаан көрөбүн. Илим уот аһыйбат дуо, дьоорт! Ыксаан хаҥас диэн тирэхпэ ылаары ыстанабын. Ол сылдьан туу эрэ туҥнэри көтөбүн. Хаһан эрэллиэхпэр диэри үүтүм көҕүйэн түгэҕинэн хаалар буоллаҕа. Эмээхсиним дьэ сэттэбин ылбат дуо!—диэн-диэн күлэн саҥыгыратан дьиэ дьонун бүтүннүү сэргэхсиппэт.

Отоһут Хабырылла саппыыс диэн оту көөнньөрөн, ол уутуттан нуустаах эмэ ылара үһү. Саппыыс табах умнаһын курдук дороххой оҕ. Оҥу үлэҥ сыныан оргуйбут ууга хас эмэ хонукка көөнньөрөрө үһү. Онно сир аһын булкуйар эбит. Итинник эмнэн билигин Чакырга олорор 80 саастаах Н. Г. Адамова оҕо өрдөҕинэ төбөтүгэр сүрдээх улахан сааны тахсыбытын эмтээн үтүөрдүбүт. Кини баас, ымынах, дьарда буолбуттары эмтээн үтүөрдэрэ. Илистэ, атаҕа тостубуттары тутара үһү. Кинизхэ чугас эрэгинэҕи дьон бары ыалан отоһуттаталларын өйдүүбүн. Ким хаанатана, ким түөн уурдарара. Мин симэхтэоххэ ыалдьан, уҥа хараҕынан көрбөт буолбуппун эмтээн чуганы көрөр онгорбута.

Эмтэнэр киһи кырылланара (харыстанара) туспалаах эбит. Мин дьонум хайдах кырылланыахтаахтарын биир тэтэрээннэ суруйтаран ылбыттарын өйдүүбүн. Отоһут Хабырылла оҥорон биэрбит эмин күннэ биирдэ утуйуох иннигэр кыра куруусканан кэмэйдээн ыаллэрэ.

Отоһут Хабырылла иккис сайын субуруччу ыалан эмтээбита. Маалыһан Хоноһой диэн отоһукка үгүс сүбэни биэрэрэ, Кэлин ыарытыгаан буолбут сурааһын кетон дьонум аймаллара, Аҕам баран көрсөн кэлбит этэ. Ийэм эрэйдээх нуустаах эмиэ иһэн баран кырылын ыыйбакка өрдө өлөөхтээбүтэ. Өлөрүгэр: «Биир хаҥыгнаах сарсыарда ырбаахынан эрэ ынахпын ыабытым»,— диэхтээбит этэ. Ийэм 45 саһыгар тиийбэтэҕэ. Оттон аҕам 93 саһын туолан баран, кырдьыы-эмэхсийин быыһыытынан барбыта. Кини үйэ-саастаах киһи этэ.

Итиннэ кэлэ